

УДК 35.08:172.2](477):061.1ЄЄ

Аспекти публічного управління
Aspekty publicznego upravlinnyu
Public administration aspectsPublic administration aspects. 2016. 37-38(11-12), 50-56.
doi:10.15421/15201661
www.aspects.org.ua

Гуманізація державної служби в контексті європейської інтеграції України

О.А. Линдюк¹

У статті досліджено проблему гуманізації державної служби в контексті європейської інтеграції України. Розглянуто сутність понять «гуманізм» та «гуманізація державної служби». Проаналізовано особливості гуманізації вітчизняної системи державної служби. З'ясовано, що людина визнається найвищою соціальною цінністю, а забезпечення її прав і свобод визначає зміст і спрямованість діяльності державних службовців. Доведено необхідність зміни пріоритетів модернізації державної служби з урахуванням її гуманізації, спрямуванням на задоволення потреб людини і громадянина, а також створення умов для наближення стандартів вітчизняної державної служби до тих, які застосовуються в країнах Європейського Союзу. Зміни філософії системи державної служби України слід спрямувати на «служіння суспільству», функціонування «сервісної держави», орієнтованої на результат і якісне надання послуг. В якості системуючої детермінанти державної служби доцільно закласти абсолютну цінність людини, структурні і функціональні зміни системи.

Ключові слова: державна служба; гуманізм; гуманізація державної служби; гуманістичні цінності державної служби; європейська інтеграція

Humanization of the civil service in the context of the European integration of Ukraine

О.А. Lyndyuka²

European integration of Ukraine requires new philosophy of governance modernization and organization, an effective functioning of the civil service system. The urgency of the implementation of humanization approach is a priority for modernization of the national civil service system. The problem of humanization of the civil service in the context of the European integration of Ukraine has been studied in the article. The essence of concepts of «humanism» and «humanization of the civil service» has been considered. Humanism is understood as reflected anthropocentrism, with the human being the object with the highest value. The term «humanization of the civil service» means a deliberate reorientation of the civil service and its objects to recognize a human as an absolute value, «a measure of all things» and to meet the vital needs of society, creating conditions for its full self-realization and ensuring sustainable human development. The civil service must guarantee the security and stability of life and protect rights, freedoms and interests of each individual. Humanization of civil service is also determined as strengthening the rights and freedoms of civil servants, special protection of their dignity and the formation of new humanistic principles of civil service. The features of humanization of the national civil service have been analyzed. It has been found that the human is considered to be the highest value and the content and direction of civil servants activity is determined by ensuring his rights and freedoms. The necessity of changing the priorities of civil service modernization on the basis of humanization, orientation on meeting the needs of human and citizen, as well as creating conditions for closer implementation of national civil service standards to those used in the

¹Докторант; Національна академія державного управління при Президентіві України, 03057, Київ, вул. Ежена Потье, 20

²Doctoral candidate; National academy for public administration under the president of Ukraine, 20, Ezhena Pottier Str., Dnipro, 03057, Ukraine

³Докторант; Національна академія державного управління при Президенті України, 03057, Київ, ул. Эжена Потье, 20
E-mail: lundyuk@ukr.net

European Union has been proved. Changes in the philosophy of the civil service of Ukraine should be directed to «serving people», functioning of «service state» has to be focused on the outcome and quality of service. Being system determinants of civil service, it is necessary to follow the absolute value of human, structural and functional changes in the system. Modernization of the civil service in compliance with the European standards which are based on the humanization concept is possible by working out the own paradigm of civil service humanization and the development of national model of «civil service for people» that will integrate problematic analysis of the rights and freedoms at all levels of authority, provide humanization of social relations and will generate real standards of the Ukrainian state development.

Keywords: civil service; humanism; humanization of civil service; humanistic values of civil service; the European integration

Гуманизация государственной службы в контексте европейской интеграции Украины

Е.А. Лындок³

В статье исследована проблема гуманизации государственной службы в контексте европейской интеграции Украины. Рассмотрена сущность понятий «гуманизм» и «гуманизация государственной службы». Проанализированы особенности гуманизации отечественной системы государственной службы. Выяснено, что человек является высшей ценностью, а обеспечение его прав и свобод определяет содержание и направленность деятельности государственных служащих. Доказана необходимость изменения приоритетов модернизации государственной службы с учетом ее гуманизации, направленных на удовлетворение потребностей человека и гражданина, а также создание условий для приближения стандартов отечественной государственной службы к тем, которые применяются в странах Европейского Союза. Изменения философии системы государственной службы Украины следует направить на «служение обществу», функционирование «сервисного государства», ориентированного на результат и качественное предоставление услуг. В качестве системообразующей детерминанты государственной службы целесообразно заложить абсолютную ценность человека, структурные и функциональные изменения системы.

Ключевые слова: государственная служба; гуманизм; гуманизация государственной службы; гуманистические ценности государственной службы; европейская интеграция

Peer-reviewed, approved and placed: 20.10.2016

Постановка проблеми. Курс України на європейську інтеграцію вимагає нової філософії модернізації та організації влади, функціонування ефективної системи державної служби. Процеси системних змін, що відбуваються сьогодні в суспільстві, пов'язані з процесом модернізації державної служби. Ефективна система державної служби, яка адекватно сприймає цільові установки державного управління, є запорукою реалізації глибинної сутності держави.

Саме державні службовці наповнюють державу діяльним змістом, перетворюючи її або на діючий механізм гармонізації публічних і приватних інтересів або фактор, що обмежує соціально-економічний розвиток суспільства, а громадянин є ключовим суб'єктом державно-правових відносин. За таких умов актуалізується проблематика гуманізації державної служби на сучасному етапі державотворення, виявлення особливостей формування механізмів реалізації гуманізаційного чинни-

ка модернізації державної служби, адже саме гуманізаційний концепт державної служби визначає в сучасних умовах сутність її модернізації, особливо в контексті європейської інтеграції України.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню різних проблем функціонування та розвитку державної служби присвячені праці вітчизняних дослідників. Зокрема, гуманізаційний концепт державного управління досліджують у своїх працях О. Пушкар і В. Баштанник, І. Хожило; європейську детермінанту принципу гуманізму в управлінні розглядав І. Грицяк; роль принципів гуманізму в публічній політиці аналізує О. Ричко, а дисертаційне дослідження В. Купрійчука безпосередньо присвячено феномену гуманізації державного управління, що базується на принципі гуманізму. Водночас аналіз гуманізації інституту державної служби України та адаптація її до стандартів європейського зразка потребує сьогодні додаткових досліджень.

Мета дослідження – вивчення проблеми гуманізації державної служби в контексті європейської інтеграції України для зміни пріоритетів модернізації державної служби.

Виклад основного матеріалу. Принципи гуманізму в країнах Європейського Союзу були реалізовані в процесі побудови соціальної держави, де національна еліта дотримувалася ідеології християнської демократії і усвідомлювала, що ніякі реформи не досягнуть своєї мети без моральної складової. Тільки там, де політики керуються моральними нормами, совістю і справедливістю, можливе досягнення успіхів у суспільному розвитку. Гуманізм являє собою послідовну концепцію здійснення принципів свободи, справедливості та солідарності, на основі якої можливий всебічний вільний гармонійний розвиток особистості. Зустрічний рух особистості і суспільства, соціалізація людини і персоналізація суспільства уможлиблює глибокі соціальні реформи з опорою на моральну організацію суспільства [2, с. 128].

Конституція України подає наповнений гуманізмом образ людини й має гуманістичну спрямованість. У ст. 3 зазначено: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [4]. Гарантування базових прав людини вміщено в розділі Конституції, який передує розділам про організацію державної влади, що демонструє гуманістичні ідеали, закладені в Основному Законі нашої держави. Проте на сьогодні проблема гуманізації державної служби не вирішена належним чином у суспільній практиці і недостатньо досліджена наукою, відсутнє чітке визначення навіть самого поняття «гуманізація державної служби».

Трансформація поняття «гуманізм» у державній службі включає синтез конструкту держави з ідеєю гуманізму. Гуманізм визначається як соціально-філософська категорія, яка відображає процес культурно-історичного виявлення соціально-сутнісних сил людини, як самоцінність, що виражається у взаємоповазі, взаємовизнанні особистої неповторності індивідуумів, суспільному визнанні її права на життя, свободі волевиявлення, фізичній, моральній, політичній недоторканності, захищеності суспільством і його інститутами від

втручання зовнішніх сил, що можуть перешкодити її здібностям [14, с. 227]. Під гуманізмом розуміється відрефлексований антропоцентризм, об'єктом якого є людина як вища цінність [13, с. 461]. У контексті християнських цінностей ставлення до людини ґрунтується на вихідній тезі про те, що людина – абсолютна цінність, найвища субстанція, «міра всіх речей». Людський вимір або, за іншим визначенням, гуманістичний вимір у системі державної служби – це така якість діяльності системи державної служби, за якої людина визнається найвищою соціальною цінністю, а забезпечення її прав і свобод визначає зміст і спрямованість цієї діяльності. Людський вимір у всі часи розглядався як сприйняття системою державної служби сукупності ідей, поглядів, переконань, поваги до честі, гідності і прав людини, турботи про її благо, різнобічний розвиток, про створення гідних людини умов суспільного життя [12, с. 128].

Про орієнтовану на людину (гуманітарну) парадигму державно-управлінської діяльності, яка визнає незаперечну цінність окремої особи поряд зі всіма іншими суб'єктами управлінського процесу, яка має можливість і право вільно визначатися щодо існуючих форм суспільно-владних відносин і бути їх повноправним суб'єктом, слушно зазначав П. Петровський. На його думку «у сучасному демократичному суспільстві суперечність між особою і державою може частково знятися у прийнятті і послідовному впровадженні гуманітарної парадигми» [8].

Серед гуманних якостей людей ще стародавні греки виокремлювали дружелюбність (Демокрит), людинолюбство (Арістотель), а римляни – людяність (Цицерон). Спочатку гуманізм існував переважно у формі філантропії, тобто гуманного ставлення до людей [14, с. 37]. Сформоване в період античності ціннісне ядро гуманізму складалося з релятивістських й абсолютистських елементів, які, залежно від історичних умов, наповнювалися різним змістом.

Учені класифікують гуманізм за різними ознаками, зокрема: за проявом гуманізму в різних формах свідомості людей виокремлюються: моральний, правовий, політичний, естетичний, релігійний і т.д.; за кінцевими цілями свого напрямку: справжній, псевдогуманізм, дегуманізм; за суб'єктом носія: індивідуальний, колективний; за об'єктом пізнан-

ня: абстрактний, реальний тощо [11, с. 144]. Слушно відмічає Н. Казанцев, якщо реально не наповнити свідомість громадянина, причетного до справ управління державою, гуманістичним світоглядом, то порожнеча, яка утворюється внаслідок відмови від цінностей, щедро культивованих колишньою системою державного управління, швидко заповниться радикальними ідеями. Виявляється не добробут, а права людини – головна цінність, джерело гуманності законів і «керівництво до дії» для демократичної держави [3, с. 11]. Тому на думку Н. Нижник, за сучасних умов професіоналізм державно-управлінської діяльності вимагає «...радикальної переорієнтації на гуманістичну доміную, на пошук шляхів розширення об'єктивного протиріччя між технократизмом і гуманізмом» [6, с. 111].

Є. Бородін правильно вказує на невідворотність у сучасних умовах упровадження в державну службу всіх рівнів базових принципів, за яких людина є найвищою соціальною цінністю, а забезпечення її прав і свобод визначає зміст і спрямованість діяльності як системи державного управління загалом, так і державної служби зокрема. Дослідник акцентує увагу, що державна служба, як професійна діяльність осіб, які обіймають посади в органах державної влади, потребує гуманізації у декількох площинах: особистісній, нормативній, політичній та організаційній [1].

В умовах сьогодення розмивання гуманістичних цінностей викликає занепокоєння. У практичному втіленні ідеалів гуманізму прихована певна небезпека, оскільки він може використовуватись тими, проти кого він колись був направлений. Якщо раніше протиріччя людини і держави було очевидним, то сьогодні держава «з людським обличчям» видає себе за друга людини. Гуманізм сьогодні – це політика і, в цьому зв'язку, він потребує критико-ідеологічної рефлексії. Гуманізм, людина і людяність – це не тільки загальнолюдські ідеали і базові цінності, що орієнтують наш рух вперед, а й конкретно-історичні реалії, які можуть сильно відрізнитися один від одного в різних просторово-часових відрізках людської історії. Політичний і правовий гуманізм повинен здійснюватися не формально, а апоретично, що передбачає суперечку і досягнення рівноваги між різними розуміннями «людського» [5].

Слід погодитися з О. Ричко, що констата-

ція фактів: політика – справа невдячна, економіка – річ бездушна, виробництво – згубне для природи, держава та особа – антиподи, в такій ситуації активізується увага до проблем «олгоднення» і політики, і економіки, і державного устрою. Ці проблеми доцільно стикувати й з міркувань етичного порядку для того, щоб поняття справедливості, рівності, гідності, добро, щастя не залишалися цінностями тільки свідомості, а перетворювались на імперативи діяльності політиків, державних структур, втілювались в «оптимально» можливому вигляді в життя. Тобто, незважаючи ні на які реальні перешкоди, домінуючі стереотипи та упередження, суспільство прагне до того, щоб спробувати зробити державну службу гуманною, а гуманізм – практичним та дієвим. Але це не означає розчинення гуманізму в політиці, втрати його контролюючих функцій у ставленні до політики. Повне підпорядкування гуманізму політиці відкриває дорогу до зневаження свободи, гідності людини [11, с. 143]. Таким чином, трансформація поняття «гуманізм» у державній службі включає, зокрема, синтез конструкції державної служби з ідеєю гуманізму та нове розуміння сутності гуманізму, в основу якого покладена ідея пріоритету гуманістичних цінностей над цінностями потреб гуманізації політичної системи і соціальних відносин і, перш за все, визнання рівності людської гідності всіх учасників суспільних відносин [11, с. 141].

На відміну від гуманізму (статичного поняття), гуманізація є динамічним процесом постійних кількісних та якісних змін у системі державної служби, внаслідок яких ця система стає все більш гуманістичною, спрямованою на покращення забезпечення й захисту основних прав, свобод, інтересів і гідності людини. У державній службі мають втілюватися такі гуманістичні цінності демократичної держави, як природні права людини, які належать їй з самого моменту народження й тому ніхто, у тому числі й держава, не має права ні обмежувати їх, ні відняти. Гуманізація державної служби є безперервним процесом, адже розмаїття людських потреб у контексті реалізації прав та свобод людини є невичерпними. Отже, всі нові форми реалізації людиною своїх прав і свобод будуть потребувати від держави, зокрема від державної служби, забезпечення механізмів їх практичного втілення за такими напрямками: 1) створення та

впровадження нових механізмів, що гарантують реалізацію людиною своїх прав та свобод; 2) забезпечення й підвищення ефективності функціонування вже існуючих механізмів [1].

Гуманізація державної служби найбільш ефективно здійснюється тоді, коли відбувається розвиток творчих здібностей та громадянських якостей особистості; створений комфортний морально-психологічний клімат, атмосфера взаємодовіри, взаємоповаги та взаємовідповідальності; соціокультурне середовище, яке стимулює до самопізнання і самовдосконалення; враховуються індивідуальні особливості службовців, відбувається демократизація управління тощо.

З цією метою в державно-управлінську практику необхідно впроваджувати:

- принцип простоти організації, який забезпечує скорочення проміжних елементів управлінської структури, певних ієрархічних сходинок і потребує достатньо розвинутого духовного потенціалу людського ресурсу організації;

- принцип автономії, який передбачає ефективне використання здібностей службовців через надання їм простору для самореалізації, наділення їх свободою та відповідальністю за доручену справу;

- принцип управління через підвищення рівня культури менеджменту, який пропонує перейти від складних управлінських структур до простих організацій, що складаються із автономних спільнот самоуправління. Все це обумовлює необхідність зміни пріоритетів розвитку державної служби в контексті її гуманізації, спрямування на потреби людини та громадянина, створити умови для наближення стандартів державної служби України до тих, що застосовуються в країнах Європейського Союзу [9]. Мета служіння людям впливає з самої природи демократичної державності. Держави в західних країнах вже давно орієнтовані на громадян і все більш прагнуть відповідати їхнім зростаючим вимогам і очікуванням, оскільки до цього їх зобов'язує демократична природа їхніх систем [7, с. 7].

Е. Фромм слушно зазначав, що «активна і відповідальна участь в справах суспільства вимагає заміни бюрократичного способу управління гуманістичним», з метою недопущення деперсоналізації відносин між чиновником і громадянином [15, с. 191,193]. На думку Б. Кліксберга, необхідна переорієн-

тація як структурних принципів, так і людської складової державного апарату. Пірамідальна структура повинна бути замінена мережевою структурою, а в людському плані слід прагнути до «інтелігентної» держави, що дасть змогу відновити довіру до держави [16].

Сутність гуманізаційного концепту державної служби доцільно розглядати через систему принципів: гуманізації державної служби; рівних можливостей; людської гідності; соціальної справедливості; солідаризму; соціальних зобов'язань; субсидіарності; відносної незалежності суспільних відносин [10].

Принцип гуманізму означає закріплення у правових формах відносин між людиною, державою і суспільством на основі визнання самоцінності людської особистості, невід'ємності її прав і свобод, поважання її гідності, захисту від свавільного втручання у сферу особистого життя [11, с. 143]. Важливо забезпечити формування нової моделі, нового стандарту взаємовідносин і взаємодії громадян з інститутами державної служби, а також розробку нормативів, правил адміністративного життя всередині самих цих структур. Тому у центрі нової моделі модернізації державної служби, побудованої на принципах гуманізму, має перебувати людина, а основними цінностями нових суспільних відносин мають стати вільне самовираження кожного члена суспільства, відповідальність та ініціативність з боку органів влади. Гуманізація державної служби є масштабним проектом у часі здійснення та надзвичайно складним за структурою, адже у сфері державно-суспільних відносин вона передбачає морально-психологічну перебудову людини, внутрішню переорієнтацію системи духовних цінностей, усвідомлення власної гідності і цінності іншої людини, формування почуттів відповідальності і причетності до минулого, сучасного і майбутнього.

Висновки. Актуальність впровадження гуманізаційного підходу є пріоритетом модернізації вітчизняної системи державної служби. Процес модернізації вітчизняної державної служби слід орієнтувати на загальнолюдські цінності, в тому числі гуманізм. Під поняттям «гуманізація державної служби» розуміємо цілеспрямовану переорієнтацію діяльності державної служби і її суб'єктів на визнання людини як абсолютної цінності, «міри всіх речей», а також на задоволення життєвих потреб членів суспільства, створення умов для їх по-

вноцінної самореалізації та забезпечення подальшого сталого розвитку людського потенціалу, гарантування безпеки життєдіяльності та стабільності, захист прав, свобод та інтересів кожного окремого індивіда. Гуманізацію державної служби визначаємо і як посилення захисту прав і свобод державних службовців, особливий захист їхньої гідності та формування нових гуманістичних принципів проходження державної служби.

Необґрунтоване запозичення елементів модернізації, штучне перенесення їх у вітчизняну практику не тільки не сприятиме досягненню очікуваної мети – гуманізації державної служби, але й може викликати негативні наслідки, оскільки система пов'язана з національними традиціями, ментальністю, іншими суспільними інститутами. Гуманізація державної служби передбачає зміну спрямованості державної політики у бік людини як особи, тобто важливий, передусім, не результат, а людина. Тому вбачається доцільним ор-

ганічне наповнення функцій державних службовців людиноцентризмом, формування нової культури державної служби, яка передбачає переорієнтацію на громадян, налагодження і підтримку партнерських зв'язків і взаємодії між інститутами державного і приватного секторів та громадянським суспільством. Гуманізація повинна не лише охоплювати гуманізацію впливу державних органів на суспільство та окремих осіб, але й забезпечувати захист прав, свобод, законних інтересів і гідності самих державних службовців.

Модернізація державної служби відповідно до європейських стандартів на основі гуманізаційного концепту можлива за рахунок напрацювання власної парадигми гуманізації державної служби та розробки національної моделі «державної служби для людей», що інтегрує проблемний аналіз реалізації прав і свобод людини на всіх рівнях влади, забезпечує гуманізацію суспільних відносин і формує реальні стандарти розвитку української держави.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Гуманізація державної служби. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України : наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова), В. М. Сороко (співголова) та ін. – Київ : НАДУ, 2011. – Т. 6 : Державна служба / наук.-ред. колегія : С. М. Серьогін (співголова), В. М. Сороко (співголова) та ін. – 2011. – С. 93–94.
2. Иванов С. Интегральный гуманизм как идеология прав человека. [Электронный ресурс] / С. Иванов. – Режим доступа : <http://www.dorfo.ru/?num=33&id=451>
3. Казанцев Н. Социальная держава : влада і управління / Н. Казанцев // Проблеми теорії і практики управління. – 1992. – № 5. – С. 84.
4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. № 254к/96–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Марков Б. В. Ф. Ницше и гуманизм [Электронный ресурс] / Б. В. Марков. – Режим доступа : <http://libelli.ru/works/nizhum.htm>
6. Нижник Н. Р. Управлінська культура : теоретичне поняття чи управлінська поведінка? / Н. Р. Нижник, Л. А. Пашко // Політичний менеджмент. – 2005. – № 5. – С. 105–111.
7. Оболонский А. В. Кризис бюрократического государства : реформы государственной службы : международный опыт и российские реалии / А. В. Оболонский. – М. : Фонд «Либеральная миссия», 2011. – 448 с.
8. Петровський П. М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління : монографія / П. М. Петровський. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2008. – 252 с.
9. Про концепцію адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу : Указ Президента України від 5 берез. 2004 р. № 278 // Голос України. – 2004. – 17 берез. – С. 3.
10. Пушкар О. Теоретико-методологічні засади дослідження гуманізаційного концепту як феномена суспільних відносин в умовах модернізації державного управління / О. Пушкар, В. Баштанник // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 1. – С. 3–11.
11. Ричко О. В. Гуманізація державного управління в Україні : проблеми та перспективи / О. В. Ричко // Економіка та держава. – 2013. – № 12. – С. 141–144.
12. Управління суспільним розвитком : словник-довідник / за заг. ред. А. М. Михненка, В. Д. Бакуменка ; уклад. В. Д. Бакуменко, С. О. Борисевич, О. А. Бутрін та ін. – Київ : Вид-во НАДУ, 2006. – 248 с.
13. Філософія : навч. посіб. / І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко та ін. ; за ред. І. Ф. Надольного. – Київ : Вікар, 1998. – 623 с.
14. Філософія політики : хрестоматія: у 4 т. / Авт. упоряд. В. П. Андрущенко (кер.) та ін. – Київ : Знання України, 2003. – Т. 1. – 363 с.
15. Фромм Э. Иметь или быть? / Э. Фромм. – М. : Прогресс, 1990. – 330 с.
16. Kliksberg V. The «Necessary» State : Agenda for Discussion / V. Kliksberg // International Review of Administrative Science. – 1994. – Vol. 60, № 2. – P. 183–196.

REFERENCES:

1. Humanizatsiya derzhavnoi sluzhby [Humanization of civil service]. 2011. Entsyklopediya derzhavnoho upravlinnya. NADU, Kyiv, Ukraine. 93–94 (in Ukrainian).
2. Ivanov, S., Integral'nyj gumanizm kak ideologija prav cheloveka. [Integral humanism as an ideology of human rights]. Access: <http://www.dopfo.ru/?num=33&id=451> (in Russian)
3. Kazantsev, N., 1992. Sotsial'na derzhava: vlada i upravlinnya [The welfare state: the power and administration]. Problemy teorii i praktyky upravlinnya 5, 84 (in Ukrainian).
4. Konstytutsiya Ukrainy [Constitution of Ukraine]. 1996. Access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian).
5. Markov, B.F. Nytszhe y humanizm [Nietzsche and gumanizm]. Access: <http://libelli.ru/works/nizhum.htm> (in Ukrainian).
6. Nyzhnyk, N.R., Pashko, L.A., 2005. Upravlins'ka kul'tura: teoretychne ponyattya chy upravlins'ka povedinka? [Management culture: a theoretical concept or governance behavior?]. Politychnyy menedzhment 5, 105–111 (in Ukrainian).
7. Obolonskij, A.V., 2011. Krizis bjurokraticheskogo gosudarstva: reformy gosudarstvennoj sluzhby: mezhdunarodnyj opyt i rossijskie reali [Bureaucratic state crisis: Civil service reform: International experience and Russian reality]. Fond «Liberal'naja missija», Moscow (in Russian)
8. Petrovs'kyj, P.M., 2008. Humanitarna paradyhma v systemi derzhavnoho upravlinnya [Humanitarian paradigm in public administration]. LRIDU NADU, L'viv (in Ukrainian).
9. Pro Kontseptsiju adaptatsiyi instytutu derzhavnoi sluzhby v Ukraini do standartiv Yevropejs'koho Soyuzu [On the Concept of adaptation of civil service in Ukraine to EU standards]. 2004. Holos, Kyiv (in Ukrainian).
10. Pushkar, O., Bashtannyk, V., 2013. Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennya humanizatsiynoho kontseptu yak fenomenu suspil'nykh vidnosyn v umovakh modernizatsiyi derzhavnoho upravlinnya [Theoretical and methodological principles of the investigation of the humanization concept as a phenomenon of public relations in the context of public administration modernization]. Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya 1, 3–11 (in Ukrainian).
11. Rychko, O.V., 2013. Humanizatsiya derzhavnoho upravlinnya v Ukraini : problemy ta perspektivy [Humanization of public administration in Ukraine: problems and prospects]. Ekonomika ta derzhava 12, 141–144 (in Ukrainian).
12. Mykhnenko, A.M., Bakumenko, V.D., 2006. Upravlinnya suspil'nym rozvytkom [Management of social development]. Vyd-vo NADU, Kyiv (in Ukrainian).
13. Nadol'nyy, I.F., Andrushchenko, V.P., Boychenko, I.V., 1998. Filosofiya [Philosophy]. Vikar, Kyiv (in Ukrainian).
14. Andrushchenko, V.P., 2003. Filosofiya polityky [Philosophy of politics]. Znannya Ukrainy, Kyiv (in Ukrainian).
15. Fromm, Je., 1990. Imet' ili byt'? [Have or to be?]. Progress, Moscow (in Russian)
16. Kliksberg, B., 1994. The «Necessary» state: agenda for discussion. International review of administrative science 60(2), 183–196.